

ՀԱՅԱԳԻՏԱԿԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՀԱՄԱԺՈՂՈՎ

ՅՈՒՐԻ Մ. ՍՈՒՎԱՐՅԱՆ
ՀՀ ԳԱԱ *ակադեմիկոս,*
ՀՀ ԳԱԱ Հայագիտության և հասարակական
գիտությունների բաժանմունքի *ակադեմիկոս-քարտուղար*
suvaryan@sci.am

ՀԱՅԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ԱՐԴԻ ՎԻՃԱԿԸ ՀՀ–ՈՒՄ ԵՎ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ¹

1. ՀԱՅԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆԸ ՈՐՊԵՍ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԱԶԳԱՅԻՆ ՈՒ ԳԻՏԱԿԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԱՌԱՋՆԱՀԵՐԹ ՈՒ ԳԵՐԱԿԱ ՈՒՂՂՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻՅ ՄԵԿԸ

Ավելի քան 10 տարի է անցել հայագիտական միջազգային առաջին համաժողովից, որը կազմակերպել էին ՀՀ գիտությունների ազգային ակադեմիան և Երևանի պետական համալսարանը 2003 թ. սեպտեմբերի 15–20–ը Երևանում: Համաժողովն ունեցավ կարևոր գիտագործնական նշանակություն հայագիտության զարգացման պատմական ընթացքի լուսաբանման ու նվաճումների գնահատման, Հայաստանի և արտերկրի հայագետների գիտական ներուժի համախմբման ու հետագա համագործակցության ապահովման առումներով: Միաժամանակ համաժողովը հայագիտության հետագա զարգացման համար կարևորեց հայագիտական ծրագրերը ֆինանսավորող հիմնադրամի ստեղծման, բազմալեզու գիտական հանդեսի հիմնադրման, հայագիտական միջազգային կենտրոնի կազմակերպման անհրաժեշտությունը:

Դիտարկելով հայագիտությունն իբրև հայկական պետության ազգային ու գիտական քաղաքականության գերակա ուղղություններից մեկը՝ վերջերս ընդունվել են կարևոր որոշումներ, որոնք էական նշանակություն կունենան գիտության այդ ոլորտի հետագա զարգացման համար.

- ՀՀ կառավարության 2012 թ. հունվարի 12–ի թիվ 1 արձանագրային որոշմամբ հաստատվել են «Հայագիտության զարգացման հայեցակարգը», «2012–2025 թթ. Հայաստանի Հանրապետության հայագիտության ոլորտի զարգացման ռազմավարությունը» և «Հայաստանի Հանրապետության հայագիտության ոլորտի զարգացման

¹ Հրապարակվում է 2013 թ. հոկտեմբերին Երևանում կայացած Համահայկական հայագիտական միջազգային երկրորդ համաժողովում ընթերցված զեկուցման հիման վրա:

- 2012–2025 թվականների ռազմավարության իրականացման միջոցառումների ժամանակացույցը»:
- ՀՀ կառավարության 2012 թ. դեկտեմբերի 6-ի 1638-Ա որոշմամբ ստեղծվել է Հայագիտական ուսումնասիրությունները ֆինանսավորող համահայկական հիմնադրամ՝ 50 մլն դրամ բյուջետային ֆինանսավորմամբ:
 - ՀՀ-ում հայագիտական աշխատանքները համակարգելու համար գործում է ՀՀ վարչապետին կից և նրա նախագահությամբ Հայագիտության հարցերով խորհուրդ, որի կազմում ներգրավված են հայագետ գիտնականներ և պետական գործիչներ:
 - ՀՀ ԳԱԱ նախագահության և հիմնադրամի հոգաբարձուների խորհրդի որոշումներով ստեղծվել է «Բանբեր հայագիտության» միջազգային հնգալեզու գիտական հանդեսը:
 - ՀՀ ԳԱԱ նախագահության որոշմամբ հաստատվել է հայագիտական հետազոտությունները համակարգող միջազգային խորհրդի կազմը, որում ընդգրկված են Հայաստանի և արտերկրի հայտնի հայագետ գիտնականներ:

2. ՀԱՅԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆՅԱՆ ԵՆԹԱԿԱՌՈՒՅՎԱԾՔՆ ՈՒ ՀԶՈՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

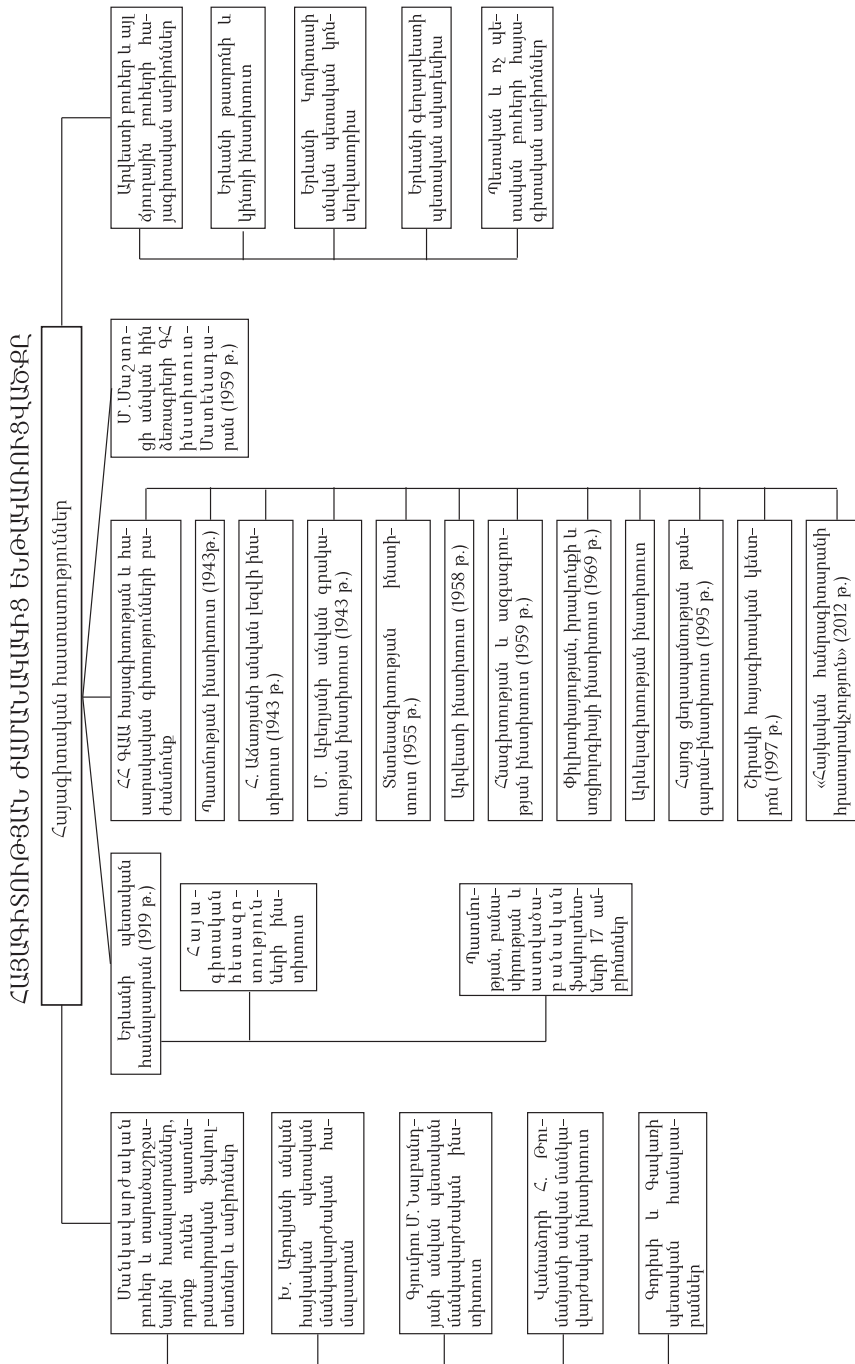
Հայագիտության հայաստանյան ժամանակակից ենթակառուցվածքն սկսել է ձևավորվել Երևանի պետական համալսարանի (1919 թ.), Էջմիածնի Կուլտուր-պատմական (1921 թ.) ու ՀԽՍՀ գիտության և արվեստի (1925 թ.) ինստիտուտների ստեղծմամբ: Հետագայում հիմնադրվեցին գիտակրթական այլ հաստատություններ ևս, սակայն հայագիտության զարգացմանը հզոր թափ հաղորդեցին 1943 թ. Հայաստանի գիտությունների ակադեմիայի, իսկ 1959 թ. Պետական ձեռագրատան հիմքի վրա Մ. Մաշտոցի անվան հին ձեռագրերի գիտահետազոտական ինստիտուտի-Մատենադարանի ստեղծումը:

Այսօր հայագիտության զարգացման երեք հզոր հիմնասյուներ են ՀՀ գիտությունների ազգային ակադեմիան, Երևանի պետական համալսարանը, Մատենադարանը: ՀՀ ԳԱԱ հայագիտության և հասարակական գիտությունների բաժանմունքի կազմում գործում են գիտահետազոտական 9 ինստիտուտ, Շիրակի հայագիտական հետազոտությունների կենտրոնը, «Հայկական հանրագիտարան» հրատարակչությունը (տե՛ս գծանկարը):

Երևանի պետական համալսարանում հայագիտական կենտրոնի հիման վրա վերջերս ստեղծվել է հայագիտական հետազոտական ինստիտուտ, գործում են հայագիտական ուղղվածության 17 ամբիոններ:

Մատենադարանի թեմատիկ բաժինների թիվը ընդլայնվել է և հասել 9-ի:

Դիտարկենք նշված երեք հաստատությունների, ինչպես նաև Խ. Աբովյանի անվան հայկական պետական մանկավարժական համալսարանի բանասիրական և պատմության ֆակուլտետների գործունեությունը բնութագրող և նրանց կարողություններն արտահայտող որոշ ցուցանիշներ (աղյուսակներ 1–5):

Աղյուսակ 1

ՀԱՅԱԳԻՏԱԿԱՆ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՈՒՄ ԳԻՏԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏՈՂՆԵՐԻ ԹԻՎԸ 2012 ԹՎԱԿԱՆԻՆ

Հայագիտական հաստատություններ	Գիտական աշխատողների ընդհանուր թիվը	Այդ թվում			
		ՀՀ ԳԱԱ իսկական անդամներ	ՀՀ ԳԱԱ թղթակից անդամներ	Գիտության դոկտորներ	Գիտության թեկնածուներ
1. ՀՀ ԳԱԱ ինստիտուտներ և այլ հաստատություններ	587	7	14	100	304
2. ԵՊՀ	219	—	1	61	157
3. Մատենադարան	116	1	—	13	36
4. ՀՊՄՀ	78	—	1	15	51

Աղյուսակ 2

ՀԱՅԱԳԻՏԱԿԱՆ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՖԻՆԱՆՍԱԿԱՆ ՌԵՍՈՒՐՍՆԵՐԸ 2012 ԹՎԱԿԱՆԻՆ

Հայագիտական հաստատություններ	Ֆինանսական ռեսուրսների ծավալը, մլն դրամ	Այդ թվում				
		Բազային ֆինանսավորում	Դրամաշնորհային ծրագրեր	Նպատակային ծրագրային ֆինանսավորում	Ֆինանսավորում ազգային արժեքի պահպանման ծրագրով	Այլ աղբյուրներ
1. ՀՀ ԳԱԱ ինստիտուտներ և այլ հաստատություններ	1032,1	824,8	46,0	33,1	82,2	---
2. ԵՊՀ	72,9	35,2	19,9	--	--	17,8
3. Մատենադարան	172,1	151,0	--	21,1	--	--
4. ՀՊՄՀ	—	--	--	--	--	--

Հարկ է նկատել, որ միայն ՀՀ ԳԱԱ հայագիտության և հասարակական գիտությունների բաժանմունքի ինստիտուտներին հատկացվում է «Հիմնարար և կարևորագույն նշանակություն ունեցող կիրառական հետազոտություններ» ծրագրով (բազային) ԳԱԱ ֆինանսավորման ընդհանուր ծավալի 22,3 տոկոսը:

Աղյուսակ 3

ԳԻՏԱԿԱՆ ՀՐԱՊԱՐԱԿՈՒՄՆԵՐԻ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՔԱՆԱԿԸ 2012 ԹՎԱԿԱՆԻՆ

Հայագիտական հաստատություններ	Մենագրություն		Դասագիրք, ուս. ձեռնարկ	Հոդվածներ		Թեզիսներ	
	Հանրապետությունում	Արտասահմանում		Հանրապետությունում	Արտասահմանում	Հանրապետությունում	Արտասահմանում
1. ՀՀ ԳԱԱ ինստիտուտներ և այլ հաստատություններ	104	5	2	713	143	68	30
2. ԵՊՀ	30	--	22	177	69	--	--
3. Մատենադարան	13	2	--	11	8	--	--
4. ՀՊՄՀ	6	--	5	182	--	--	--

ՀՀ ԳԱԱ համակարգի հաստատությունների հրապարակած մենագրությունների ավելի քան 90, գիտական հոդվածների շուրջ 56, արտասահմանում հրատարակությունների 20–28 տոկոսը բաժին են ընկնում հայագիտության բաժանմունքին:

ՀՀ ԳԱԱ համակարգում գիտական աշխատողների ընդհանուր թվում հայագիտության բաժանմունքի գիտական հաստատությունների գիտաշխատողների տեսակարար կշիռը շուրջ 24 տոկոս է, 1,7 տոկոսային կետով ավելին ֆինանսավորման տեսակարար կշիռը, սակայն ավելի քան երկու անգամ պակաս է գիտական հրապարակումների միջին ցուցանիշից, ինչը վկայում է հետազոտական աշխատանքի հարաբերաբար բարձր արդյունավետության մասին:

Աղյուսակ 4

ԿԱԴՐԵՐԻ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒՄԸ (ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԹԻՎԸ, 2012 Թ.)

Հայագիտական հաստատություններ	Մագիստրատուրայում սովորողներ	Ասպիրանտներ	Դոկտորանտներ	Հայցորդներ
1. ՀՀ ԳԱԱ ինստիտուտներ և այլ հաստատություններ	156	52	–	120
2. ԵՊՀ	308	18	8	14
3. Մատենադարան	—	7	—	—
4. ՀՊՄՀ	55	2	3	23
Ընդամենը	519	79	11	157

Հայագիտական հաստատություններում գործում են կադրերի պատրաստման բոլոր եղանակները և դրանք հնարավորություն են ընձեռում պատրաստելու բարձր որակավորման հայագետ գիտնականներ ու երիտասարդ կադրերով համալրելու համապատասխան կառույցները:

ՀԱՅԱԳԻՏԱԿԱՆ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՏԵԽՆԻԿԱԿԱՆ ՀԱԳԵՑՎԱԾՈՒԹՅՈՒՆԸ

Հայագիտական հաստատություններ	Համակարգիչների անվանումը (հատ)	Ներքին համակարգչային ցանցի անվանումը (այո, ոչ)	Էլեկտրոնային պաշարներ		Էլեկտրոնային քարտադարանի անվանումը	Հայագիտական կայքի անվանումը (այո, ոչ)
			Թվայնացված (էջ)	Բաժանորդագրություններ (թվարկել գրադարանները, հրատարակչությունները)		
1. ՀՀ ԳԱԱ – ինստիտուտներ – հիմնարար գրադարան	66 12	ոչ(5), այո(2) այո	ոչ 905604	— 8	այո այո	այո (5), ոչ (3) այո
2. ԵՊՀ	66	այո	345400	6	այո	Այո
3. Մատենադարան	40	այո	1240	6	ոչ	Այո
4. ՀՊՄՀ	8	ոչ	—	—	ոչ	Ոչ

Վերջին տարիներին բարձրացել է հայագիտական հաստատությունների տեխնիկական հագեցվածության մակարդակը: Այն ուղեկցվել է էլեկտրոնային պաշարների, էլեկտրոնային քարտադարանի և կայքէջերի ստեղծման ու շահագործման միտումներով:

Հրատարակվում են գլխավորապես հայագիտական ուղղվածության գիտական հանդեսներ: Հայագիտական հայտնի պարբերական «Պատմաբանասիրական հանդեսը» հրատարակվում է 1958 թվականից: Այն այժմ լույս է տեսնում տարեկան 3 անգամ: ՀՀ ԳԱԱ «Լրաբեր հասարակական գիտությունների» գիտական հանդեսը հիմնվել է 1940 թ., ներկայումս լույս է տեսնում նույնպես տարեկան 3 անգամ:

Շարունակվում է լույս ընծայվել «Բանբեր Մատենադարանի» հանդեսը, որը հրատարակվում էր դեռևս ՀԽՍՀ կառավարությանը կից Պետական ձեռագրատան կողմից՝ սկզբում՝ 1940–1956թթ. «Գիտական նյութերի ժողովածու» խորագրով:

ԵՊՀ-ն 1967 թ. հրատարակում է «Բանբեր Երևանի համալսարանի» հիմնականում հայագիտական ուղղվածության հանդեսը:

Ավելի քան վեց տասնամյակ հրատարակվում է Ամենայն հայոց կաթողիկոսության «Էջմիածին» պաշտոնական ամսագիրը:

Արդեն հրապարակվել է նոր հնգալեզու գիտական հանդեսի՝ «Բանբեր հայագիտության» առաջին համարը:

Վերջին տարիներին էականորեն ակտիվացել են միջազգային գիտական կապերը: Հատկապես ընդարձակ է Հնագիտության և ազգագրության

ինստիտուտի գիտական կապերի աշխարհագրությունը, որն ընդգրկում է Ֆրանսիայի, Գերմանիայի, Իտալիայի, ԱՄՆ-ի, Ավստրալիայի, Ճապոնիայի գործընկեր հաստատությունների հետ համատեղ արշավախմբերի կազմակերպումը և հետազոտությունների արդյունքների լաբորատոր ամփոփումը: Ընդլայնում են գիտական կապերը Արևելագիտության, Պատմության, Արվեստի ինստիտուտները, Շիրակի հայագիտական հետազոտությունների կենտրոնը:

Մատենադարանը արտասահմանյան գործընկերների հետ կնքել է 15 պայմանագիր, ԵՊՀ հայագիտական կառույցները՝ 3, և դրանց շրջանակներում իրագործում են համատեղ հետազոտություններ:

Միջազգային գիտական համագործակցությունը դրսևորվում է նաև միջազգային գիտաժողովներին մասնակցությամբ, համատեղ գիտական հրապարակումներով: Մասնավորապես 2012 թ. ՀՀ ԳԱԱ հայագիտական ինստիտուտների գիտնականները մասնակցել են 58, ԵՊՀ հայագետները՝ 34, Մատենադարանի մասնագետները՝ ավելի քան 3 տասնյակ միջազգային գիտաժողովների:

Շարադրվածից կարելի է եզրակացնել, որ հայաստանյան հայագիտական կառույցների կարողությունները զգալի են, թեև դրանց բազմապատկման և արդիականացման անհրաժեշտությունն ու հնարավորությունները անվիճարկելի են:

3. ՀԱՅԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱՐԱՐ ՆՎԱՃՈՒՄՆԵՐԸ

Հայագիտական հաստատությունների հետազոտական աշխատանքի գերակա ուղղություններն են հայ ժողովրդի պատմության համակարգված հետազոտումը, հնագիտությունը, ազգաբանությունը, էթնոսոցիոլոգիան, բանահյուսությունը, մարդաբանությունը, վիմագրությունը, Մերձավոր և Միջին Արևելքի, Կովկասի, Արևելյան Ասիայի երկրների և ժողովուրդների պատմությունը և հարաբերությունները, հայերենագիտությունը, գրականագիտությունը, հայ տնտեսագիտական մտքի պատմությունը և արդի հիմնահարցերը, փիլիսոփայական և հայ գեղագիտական մտքի պատմությունը, գիտության փիլիսոփայությունն ու մեթոդաբանությունը, իրավունքի և հայ քաղաքական մտքի պատմության, ճարտարապետության և կերպարվեստի, ազգային երաժշտության և թատրոնի տեսության և պատմության հիմնախնդիրները:

Պատմագիտության առաքելությունը հայ ժողովրդի պատմության համակողմանի հետազոտումն է՝ հնագույնից մինչև նորագույն ժամանակաշրջանը:

Պատմագիտական հետազոտությունները ծավալվել են հետևյալ հիմնական ուղղություններով.

- հին և միջնադարյան Հայաստանի պատմություն,
- աղբյուրագիտական ուսումնասիրություններ,
- հայ ազատագրական շարժումների, հայ-ռուսական և այլ ժողովուրդների հետ հարաբերությունների պատմություն,

- հայկական գաղթավայրերի պատմություն,
- Կիլիկիայի հայկական պետության պատմություն:

Իբրև հետազոտությունների արդյունք՝ հրատարակվել են բազմաթիվ արժեքավոր մենագրություններ, «Օտար աղքյուրները Հայաստանի և հայերի մասին» մատենաշարը, հայկական միջնադարյան սկզբնաղբյուրների քննական բնագրերը և ընդհանրացնող աշխատություն՝ «Հայ ժողովրդի պատմություն»՝ 8 հատորով (1967–1984 թթ.), որն արժանացել է ՀԽՍՀ պետական մրցանակի:

Հետխորհրդային շրջանում հետազոտական նշված ուղղություններին ավելացել են՝

- հնագույն հայկական պետական կազմավորումների պատմության համակողմանի ուսումնասիրություն,

- հայ-բյուզանդական հարաբերությունների հետազոտում,

- Հայաստանի տարածաշրջանների պատմություն և ժողովրդագրություն,

- Հայկական հարցի և հայոց ցեղասպանության վերաբերյալ հիմնախնդիրների լուսաբանում, հայոց ցեղասպանությունը փաստող գերմաներեն, ռուսերեն և այլ լեզուներով փաստաթղթերի ժողովածուների հրատարակում:

Խորհրդային գաղափարական սահմանափակումներից զերծ պատմագիտության ձեռքբերումները հրապարակվելու են «Հայոց պատմության» ակադեմիական նոր հրատարակությունում (4 հատոր՝ յուրաքանչյուրը 2 գրքով):

- 2010 թ. հրատարակվել է 3-րդ հատորի առաջին գիրքը (XVII դարի երկրորդ կես – 1900 թ.) և 4-րդ հատորի առաջին գիրքը (1918–1945 թթ.):

- Հրատարակվում է նաև «Հայոց պատմության հարցեր» գիտական հոդվածների ժողովածուն (լույս է տեսել 13 համար):

- Մատենադարանը հրատարակել է «Մայր ցուցակ հայերեն ձեռագրաց» ծրագրված 35 հատորներից 7-ը: Շարունակում է հրատարակել «Մատենագիրք Հայոց» մատենաշարը (լույս է տեսել 16 հատոր, որոնք ամփոփում են V–XI դդ. մատենագրական ժառանգությունը):

Հնագիտություն

- Հնագիտության ուղղությամբ կարևոր արդյունքներ են գրանցվել մարդագոյացման, վաղ երկրագործական հասարակությունների ձևավորման գործընթացների, հին և միջնադարյան Հայաստանի պատմության և մշակույթի ուսումնասիրության ոլորտներում:

- Հնագույն Հայաստանի բրոնզ–երկաթեդարյան հնագիտական մշակույթների բացահայտման, լեռնաշխարհին բնորոշ հասարակական զարգացումների առանձնահատկությունների լուսաբանման համար առանցքային նշանակություն ունեն Հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտի արշավախմբերի ուժերով պեղված Կարմիր բլուրի նախաուրարտական շրջանի, Ջրահովիտի, Մեծամորի, Հառիճի, Այգևանի, Մոխրաբլուրի, Հոռոմի, Գեղարոտի, Ագարակի բնակատեղիների նյութերի ուսումնասիրությունները: Բրոնզ–երկաթեդարյան Հայաստանի մշակույթների ամբողջական նկարագրության,

պարբերացման և ժամանակագրության համակարգի ձևավորման համար կարևոր տվյալներ են ձեռք բերվել ՀՀ տարբեր շրջաններում պեղված դամբարանադաշտերից (Լոռի բերդ, Լճաշեն, Օշական, Քարաշամբ, Թալին, Ծաղկալանջ, Հոռոմ, Սյունիք և այլն):

– Ուսումնասիրվել են Վանի թագավորության, հելլենիստական, անտիկ շրջանների միջնադարյան խոշոր բնակավայրեր, հայոց մայրաքաղաքները, միջնադարյան վանական համալիրները (Վահանավանք, Խամշի վանք, Մարմաշեն, Ուշի, Հառիձ, Աբորի, Աղիտու, Հանդաբերդ, Ցախաց քար, Թեղենյաց և այլն):

– ԱՄՆ–ի, Ֆրանսիայի, Գերմանիայի Դաշնության, Իտալիայի, Բելգիայի, Ավստրիայի տարբեր համալսարանների ու գիտական կենտրոնների հետ համատեղ իրականացվել են հնագիտական ուսումնասիրություններ Հայաստանի տարբեր մարզերում, որոնց շնորհիվ հիմնովին թարմացվել է Հայկական լեռնաշխարհի և Առաջավոր Ասիայի հնագույն պատմության ու մշակույթի ուսումնասիրության աղբյուրագիտական հենքը:

– Հավաքվել, վերծանվել և մեկնաբանվել են Հայկական լեռնաշխարհի և գաղթօջախների հարյուրավոր վիմագիր արձանագրություններ:

– Հնագիտության և վիմագրագիտության ոլորտներում գիտական ուսումնասիրությունների արդյունքներն իրենց արտացոլումն են գտել «Հնագիտական պեղումները Հայաստանում», «Հայաստանի հնագիտական հուշարձանները», «Դիվան հայ վիմագրության» մատենաշարերում և բազմաթիվ մենագրություններում:

Ազգագրություն

– Հիմնարար ուսումնասիրություններ են կատարվել ազգագրության ոլորտում, հատկապես հայոց նյութական և հոգևոր մշակույթի, առանձին պատմաազգագրական շրջանների, ազգագրության տեսական ու մեթոդաբանական հիմնախնդիրների ուղղությամբ:

– Վերջին տարիների ամենալուրջ հաջողությունը, որն ամրողջացնում է ինչպես ավանդական, այնպես էլ ժամանակակից հայ ազգագրության վերջին ձեռքբերումները, «Հայեր» հատորի հրատարակությունն է ռուսերենով (ՌԴ, Մոսկվա), որը գիտական բարձր մակարդակով ներկայացնում է հայոց մշակութային ժառանգության բոլոր հիմնական ոլորտներն ու կարևոր քայլ է հայոց մշակութային ժառանգության հանրայնացման ու միջազգայնացման ճանապարհին:

– Ազգագրության բնագավառում կատարած ուսումնասիրություններն իրենց արտացոլումն են գտել Հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտի կողմից 26 հատորով հրատարակված «Հայ ազգագրություն և բանահյուսություն» մատենաշարում և բազմաթիվ մենագրություններում:

Արվեստագիտություն

– Թուրքագետներն իրենց ուշադրությունը կենտրոնացրել են Օսմանյան կայսրության և Թուրքիայի հանրապետության պատմության, ներքին և արտաքին քաղաքականության, սոցիալ–տնտեսական դրության, գաղափարական հոսանքների և այլ հանգուցային հարցերի լուսաբանման վրա: Առանձնահատուկ տեղ է գրավել թուրքական իշխանությունների կողմից

հայ ժողովրդի նկատմամբ իրագործված ցեղասպանության ծրագրի ուսումնասիրությունը:

– Արաբագիտության բնագավառում գերակայող է եղել արաբական երկրների ազգային-ազատագրական շարժումների, սոցիալ-քաղաքական և հոգևոր-մշակութային զարգացման ուղիների, միջարաբական, ինչպես նաև հայ-արաբական պատմաքաղաքական հարաբերությունների, իսլամի դերի և այդ երկրներում հայ համայնքների պատմության ուսումնասիրությունը:

– Իրանագիտության բնագավառում ուսումնասիրություններն ընթացել են Իրանի պատմություն, ներքին և արտաքին քաղաքականություն, իրանական բանասիրություն և հայ-իրանական պատմամշակութային հարաբերություններ ուղղություններով:

– Հետազոտական աշխատանքներում կարևոր տեղ է գրավել քրդերի, նրանց պատմության, բանահյուսության, հայ-քրդական փոխհարաբերությունների ուսումնասիրությունը:

– Ուսումնասիրվել են Ադվանքի, հայ-բյուզանդական քաղաքական-դավանական հարաբերությունների, հայ-վրացական փոխհարաբերությունների պատմության հարցերը:

– Անկախ Հայաստանի համար կարևոր նշանակություն է ձեռք բերել նաև արևելասիական աշխարհաքաղաքական տարածաշրջանի առաջատար երկրների՝ Հնդկաստանի, Չինաստանի և Ճապոնիայի հետ հարաբերությունների ուսումնասիրությունը:

– Հետազոտությունների արդյունքները հրատարակվել են Արևելագիտության ինստիտուտի հրատարակած տարաբնույթ ժողովածուներում. «Մերձավոր և Միջին Արևելքի երկրներ և ժողովուրդներ» (լույս է տեսել 28 հատոր), «Թյուրքագիտական և օսմանագիտական հետազոտություններ» (լույս է տեսել 8 հատոր), «Մերձավոր Արևելք» (լույս է տեսել 8 հատոր), «Կովկաս և Բյուզանդիա» (լույս է տեսել 6 հատոր), «Հին Արևելք» (լույս է տեսել 5 հատոր), «Արևելասիական ուսումնասիրություններ» (լույս է տեսել 2 հատոր), «Ժամանակակից Եվրասիա» (լույս է տեսել 2 հատոր):

Լեզվաբանություն

– Հայ լեզվաբանները զբաղվել և շարունակում են զբաղվել առաջին հերթին հայերենագիտության հիմնարար հարցերով, հատկապես հայոց լեզվի կառուցվածքի և գործառության, պատմության և համեմատական քերականության ուսումնասիրությամբ, գրական արևելահայերենի և արևմտահայերենի քննությամբ, ուշադրության կենտրոնում են պահվում գրական լեզվի կանոնարկման, տերմինաբանության մշակման, ուսուցողական լեզվաբանության հարցերը, ստեղծվում ստուգաբանական, երկլեզվյան, բարբառային բառարաններ և տերմինաբաններ, որոշակի աշխատանքներ են կատարվում հայերենագիտական ուսումնասիրություններում հաշվողական տեխնիկայի կիրառման, հանրալեզվաբանության, հոգելեզվաբանության, մաթեմատիկական լեզվաբանության զարգացման ասպարեզներում:

– Ժամանակակից հայերենի քերականական կառուցվածքի և գործառության հետազոտության արդյունքների յուրատեսակ ամփոփումն է «Ժամանակակից հայոց լեզու» եռահատոր ակադեմիական հրատարակությունը:

– Զգալի աշխատանքներ են կատարվել ընդհանուր և համեմատական լեզվաբանության բնագավառում:

– Պատմաբառագիտական հետազոտությունների շրջանակում ուսումնասիրվել են գրաբարի, միջին հայերենի, վաղ աշխարհաբարի բառապաշարի շերտերը, դրանց գործառական առանձնահատկությունները, իմաստային խմբերը: Հնչյունական, հոլովման, բայական համակարգերի, բառակազմության պատմական նկարագրությունների յուրատեսակ ամփոփումն է «Հայերենի պատմական քերականություն» երկհատորյակը:

– Զգալի աշխատանք է կատարվել հայ բարբառների ուսումնասիրության ուղղությամբ: Հրատարակվել են բարբառներին վերաբերող մենագրություններ, մշակվել են հայ բարբառների հնչյունական, տիպաբանական և բազմահատկանիշ դասակարգման սկզբունքները:

– 1962 թ. Հ. Աճառյանի անվան լեզվի ինստիտուտում կազմվում և հրատարակվում են հեղինակային համաբարբառներ: Հրատարակված է գրաբար ինքնուրույն գրականության հեղինակային համաբարբառների ավելի քան 40 հատոր (2007 թ.՝ Թովմա Մեծովեցու (երկհատոր), 2011–2013 թթ.՝ Գրիգոր Տաթևացու «Գիրք հարցմանցի» (հհ. I–IV) համաբարբառները): Պատրաստ են Մովսէս Կաղանկատուացու «Պատմութիւն Աղուանից աշխարհի», Կիրակոս Գանձակեցու «Պատմութիւն հայոց», Ուխտանէս Եպիսկոպոսի «Պատմութիւն հայոց» էլեկտրոնային համաբարբառները:

Գրականագիտություն

– Լինելով ԳԱԱ հիմնադիր անդամ՝ Մ. Աբեղյանը երկհատոր «Հայոց հին գրականության պատմություն» կոթողային աշխատանքով հիմքը դրեց հայ գրականության ակադեմիական ուսումնասիրություններին: Համակողմանի ուսումնասիրման է ենթարկվել հայ միջնադարյան գրականության ժանրային համակարգը: 1950–ական թթ. առանձնակի կարևորություն է տրվել հայ միջնադարյան բանաստեղծության ուսումնասիրմանը: Առանձին մենագրություններ են նվիրվել հայ դասականների ստեղծագործությունների ուսումնասիրությանը: Հանրագումարային են Մ. Աբեղյանի անվան գրականության ինստիտուտի հրատարակած «Հայ նոր գրականության պատմություն» հինգհատորյակը (1962–1979 թթ.), «Հայ քննադատության պատմություն» երկհատորյակը:

– Առանձնակի ուշադրություն է դարձվել 1910–ական թթ. վերջերով սկսվող նորագույն գրականությանը և ընթացիկ գրական կյանքին:

– Սփյուռքահայ գրականության պատմության ուսումնասիրության ուղղությամբ պատրաստվում է «Սփյուռքահայ գրականության հանրագիտաբան»-ի երկհատորյակը:

– Իրականացվել է մի շարք տեսական հիմնահարցերի քննություն, որոնք վերաբերում են ազգային գրականության առանձնահատկություններին համաշխարհային գրականության համատեքստում:

– Մ. Աբեղյանի անվան գրականության ինստիտուտը, սկզբնավորման տարիներից սկսած, հրատարակել է հայ մի շարք դասականների երկերի ակադեմիական լիակատար ժողովածուներ:

Բանագիտություն

– Հայ բանահյուսական մշակույթի հիմնական հետազոտություններն իրականացվում են հետևյալ ուղղություններով՝ բանահավաքչական աշխատանքներ, համահավաք բնագրերի կազմում, «Սասնա ծռերի» պատումների գրառում, ուսումնասիրություն և հրատարակություն, Հայ բանահյուսության գրառման և հետազոտման պատմություն, բանահյուսության և գեղարվեստական գրականության փոխառնչությունների ուսումնասիրություն, բանահյուսական տեքստաբանություն և դրան առնչվող տարբեր խնդիրների ուսումնասիրություն, Մեծ եղեռնի ականատես վկաների հուշապատումների և եղեռնին նվիրված թուրքալեզու երգերի հավաքում ու ուսումնասիրություն: Բանահյուսական առանձին ժանրերի գիտական բնագրերի կազմման և հետազոտության ուղղությամբ կատարված աշխատանքների շնորհիվ կազմվել և հրատարակվել են ավանդական գրույցների, ինչպես նաև «Հայ ժողովրդական հանելուկներ», «Հայ հմայական և ժողովրդական աղոթքներ», «Հայ ժողովրդական ռազմի և զինվորի երգեր», «Հայ ժողովրդական օրորոցային և մանկական երգեր», «Հայ ժողովրդական վիպերգեր ու պատմական երգային բանահյուսություն» գիտական համահավաք բնագրերը:

Փիլիսոփայություն

– Հայ փիլիսոփայության պատմության ոլորտում հետազոտությունները թույլ տվեցին բացահայտել ականավոր հայ մտածողների (Եզնիկ Կողբացի, Դավիթ Անհաղթ, Անանիա Շիրակացի, Գրիգոր Մագիստրոս, Հովհաննես Սարկավազ, Վահրամ Բաբունի, Գրիգոր Տաթևացի, Հովհան Ռոոտնեցի, Սիմեոն Զուղայեցի, Ստեփանոս Լեհացի և ուրիշներ) գաղափարական ժառանգության տեղն ու նշանակությունը հայ փիլիսոփայության և մշակույթի պատմության համատեքստում: Ներկայացվեց հայ փիլիսոփայության պատմության ամբողջական նոր շարադրանք՝ անտիկ շրջանից մինչև XVIII դարը:

– Հետազոտություններ են կատարվել նաև փիլիսոփայության ընդհանուր հիմնահարցերի, մասնավորապես տրամաբանության բնագավառում: Առաջադրվել է բազմատրամաբանության գաղափարը, հատուկ ուշադրություն է նվիրվել ավանդական ձևական տրամաբանության և մաթեմատիկական տրամաբանության հարցերին, ձևակերպվել է լեզվաբանական լրացուցչության սկզբունքը:

– Փիլիսոփայության, սոցիոլոգիայի և իրավունքի ինստիտուտի հիմնական հետազոտական ուղղություններից է գիտության փիլիսոփայությունը և մեթոդաբանությունը: 1960–70-ական թթ. կատարվեց անցում իմացաբանության ավանդական ընդհանուր խնդրակարգից դեպի գիտության փիլիսոփայության ու մեթոդաբանության և տրամաբանության բնագավառ, որը լայն ճանաչում բերեց «Գիտական գիտելիքի տրամաբանական վերլուծության փիլիսոփայական հարցերը» անունով հայկական դպրոցին:

– Գեղագիտության բնագավառում ուսումնասիրվել են գեղեցիկի էությունը, արվեստի առարկային, արվեստի առաջացմանը վերաբերող հիմնահարցերը, հետազոտվել են ազգային գիտակցության գեղագիտական դրսևորումները:

– Սոցիալական փիլիսոփայության ոլորտում հետազոտվել են աշխա-

տանքի, տեխնիկայի, գիտության և գիտատեխնիկական առաջընթացի վերաբերյալ հարցեր:

Սոցիոլոգիա

– 1988 թ.՝ Սպիտակի ավերիչ երկրաշարժից հետո, հիմնվեց աղետների սոցիոլոգիան՝ որպես սոցիոլոգիայի բնագավառում հետազոտությունների նոր ուղղություն, որն առաջինն էր և միակը նախկին Խորհրդային Միությունում: Միաժամանակ հետազոտություններ ծավալվեցին արտագաղթի և փախստականների սոցիոլոգիայի, աղքատության, ընտանիքի, երիտասարդության և մանկության սոցիոլոգիայի, էթնոսոցիոլոգիայի ուղղություններով:

Իրավագիտություն

– Իրավագիտության ոլորտում հետազոտությունները նվիրվել են իրավունքի պատմության և իրավունքի հուշարձանների, Հայաստանի պետականության, ինչպես նաև իրավունքի ձևավորման տեսական, շրջակա միջավայրի իրավական ապահովման և պաշտպանության հիմնախնդիրներին:

Ճարտարապետություն և արվեստ

– Ճարտարապետության պատմության և տեսության բնագավառում կարևորագույն նվաճումներից է Գառնիի հեթանոսական տաճարի վերականգնման գիտական հիմնավորումը:

– Արվեստի ինստիտուտի, Միլանի պոլիտեխնիկական ինստիտուտի ճարտարապետական խմբի և Վենետիկի «Հայ մշակույթի ուսումնասիրման կենտրոնի» համագործակցության շնորհիվ 1968–1998 թթ. Միլանում իտալերեն, հայերեն և անգլերեն հրատարակվեցին «Հայ ճարտարապետության վավերագրերը» մատենաշարի 23 պրակները, որոնք միջազգային գիտական հանրությանը ներկայացրին հայ շինարարական արվեստի գոհարները: Հանգրվանային աշխատանքներից է «Հայկական ճարտարապետության պատմություն» վեցհատորյակը. 1996–2004 թթ. տպագրվել են առաջին երեք հատորները, պատրաստ են հրատարակության հաջորդ գրքերը:

Կերպարվեստագիտություն

– Կերպարվեստագիտության բնագավառում ստեղծվել են Կիլիկիայի, Գլաձորի, Վասպուրականի, Ղրիմի, Արցախի մանրանկարչական դպրոցներին նվիրված մենագրություններ, ընդլայնվել են միջնադարյան հայ կերպարվեստի ուսումնասիրության շրջանակները, լուսաբանվել են նշանավոր մանրանկարիչ–ծաղկողների՝ Թորոս Ռուսինի, Սարգիս Պիծակի, Հակոբ Զուղայեցու և այլոց ստեղծագործական ժառանգության յուրահատկությունները, գիտական ուսումնասիրության նյութ են դարձել հայկական զարդանկարչությունը, որմնանկարչությունը, քանդակագործությունը, խաչքարերը, միջնադարյան հայ ճարտարապետության և կերպարվեստի մի շարք ձյուղերի համադրման հարցերը: Հայ կերպարվեստի պատմական զարգացումն ամբողջացնող կամ նրա առանձին խոշոր շրջափուլերին նվիրված հիմնարար ուսումնասիրություններ են «Очерки по истории армянского изобразительного искусства» կոլեկտիվ աշխատությունը և ազգային ճարտարապետության ու կերպարվեստի զարգացման ամբողջ ընթացքը ներկայացնող «Հայ արվեստի պատմությունը» (2009 թ., Հայաստանի պետական մրցանակ):

– Արգասավոր ճանապարհ է անցել հայ թատերագիտությունը՝ փաստական նյութի կուտակումից մինչև արվեստագիտական ընդհանրացումներ, մենագրական աշխատություններից մինչև թատրոնի պատմություն ու տեսություն: Համակարգվել և ամբողջացվել է հայ թատրոնի պատմությունը հնադարից մինչև XX դարակեսը:

– Որոշակի առաջընթաց է ապրել նաև կինոգիտությունը: Հրատարակված աշխատություններում առանձին ուշադրություն է հատկացվել ինչպես հայ կինոյի ականավոր դեմքերի ստեղծագործության, այնպես էլ ազգային կինոարվեստի պատմական զարգացման ուսումնասիրությանը:

Հայ երաժշտագիտության զարգացումն ընթացել է երեք հիմնական ուղիով՝ հայ երաժշտության պատմություն ու տեսություն, հայ դասականների ստեղծագործական ժառանգության տպագրության նախապատրաստում ու հրատարակում, երաժշտական ֆոլկլորագիտություն:

4. ՀԱՅԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ՈԼՈՐՏԻ ԼՈՒԾՄԱՆ ԵՆԹԱԿԱ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ

Հայագիտությունը՝ իբրև հայ ժողովրդի մտավոր և նյութական մշակույթի մասին գիտությունների համակարգ, ունի ներհատուկ հայտնի խնդիրներ և զարգացման օրինաչափություններ, որոնց ժամանակակից պայմաններում գումարվում են երկրի ազգային անվտանգության ապահովման և անկախ պետականության ամրապնդման կարևորագույն գործառույթները: Ուստի գիտական այդ ուղղության համար համաշխարհային գիտությանը համընթաց զարգանալու, մարդկային քաղաքակրթության առաջընթացին նպաստելու հետ մեկտեղ կարևորվում են կիրառական կամ գործնական ու քաղաքական հայագիտության ծավալումը և ակտիվացումը առնվազն երկու հետևյալ ուղղություններով.

– մեր պատմության ու մշակույթի պաշտպանությունը տարածաշրջանային աշխարհաքաղաքական հայտնի նպատակներ հետապնդող տեսությունների պետական մակարդակով կազմակերպվող կեղծարարություններից ու նենգափոխումներից: Այդ նպատակով հարկ է օտար լեզուներով թարգմանաբար հրատարակել մեր պատմության ու մշակույթի վերաբերյալ կողմնորոշող արժեքավոր աշխատությունները: Այդ խնդրի լուծմանը պետք է ծառայեն նորաստեղծ «Բանբեր հայագիտության» գիտական հանդեսը, հայագիտական ուսումնասիրությունները ֆինանսավորող հիմնադրամի և ԵՊՀ հայագիտության ինստիտուտի համացանցային կայքերը, հայագիտական այլ հաստատությունների թղթային և էլեկտրոնային հրապարակումները: Այս և ընդհանուր գիտական առումներով չափազանց էական են միջազգային համագործակցության ակտիվացումը, արտասահմանյան գրախոսվող հանդեսներում հրապարակումների ավելացումը: Մեր ռազմավարությունը պետք է լինի ոչ թե առանձին կեղծարարություններ բովանդակող աշխատանքներին պատասխանելը, այլ համաշխարհային քաղաքակիրթ հանրության համակարգված իրազեկումը հայ ժողովրդի հարուստ պատմությանն ու բազմաբովանդակ և ինքնատիպ մշակույթին,

– հայոց պետականության զարգացման ու ամրապնդման համար շատ հրատապ, սակայն ավանդական հայագիտության շրջանակներում պատշաճ չափով չուսումնասիրված ոլորտների՝ քաղաքագիտության, միջազգային հարաբերությունների, պետական, վարչական և քաղաքացիական իրավունքի, սոցիոլոգիայի ասպարեզներում գիտական հետազոտություններն ակտիվացնելն ու բարձր որակավորման կադրեր պատրաստելը:

Շարունակում են արդիական մնալ պատմագիտության զարգացումը ազգային նշանակության հիմնախնդիրների վերաշարադրման և գաղափարախոսական նախկին կապանքներից ու սահմանափակումներից զերծ նորովի լուսաբանման, բանավեճային հարցերը գիտական հիմքով և ազգային շահերի հաշվառմամբ լուծելու, «Հայոց պատմության» մեկհատորյակը օտար լեզուներով հրատարակելու խնդիրները:

Ի դեպ, գաղափարական սահմանափակումների խորհրդային պայմաններում ձևակերպված գիտական գաղափարների վերանայման ու երևույթների նորովի լուսաբանման անհրաժեշտությունը վերաբերում է նաև գրականագիտությանը, արվեստաբանությանը, փիլիսոփայության և հայ հասարակական-քաղաքական մտքի պատմությանը: Հարկ է ընդգծել, որ համապատասխան ոլորտների մասնագետները նշված ուղղություններով, ինչպես արդեն նշվել է, կատարում են էական աշխատանքներ, սակայն անհրաժեշտ է դրանք ընդլայնել:

Չափազանց էական խնդիր է լեզվաքաղաքականության ակտիվացմանը նպաստելը՝ արևմտահայերենի և արևելահայերենի մերձեցման, հայոց լեզվի զարգացման կանոնակարգման, ժամանակակից տերմինաշինության, բարբառային հարուստ ժառանգության, համեմատական լեզվաբանության խնդիրների գիտական մշակմամբ:

Թեև հնագիտության, ազգագրության և բանագիտության նվաճումները զգալի են, սակայն շատ կարևոր է ուսումնասիրությունների աշխարհագրության ընդլայնումը՝ ներառելով Արցախի տարածքը, պատմական Հայաստանի մյուս տարածքները, սփյուռքը:

2012 թ. հրատարակվել է «Հայաստան» հանրագիտարանը 1164 էջ ծավալով, որը ՀՀ անկախության և ԼՂՀ հռչակումից հետո առաջին ամբողջական հանրագիտարանային հրատարակությունն է Հայոց պատմության, գիտության, տնտեսության և մշակույթի բոլոր բնագավառների ընդգրկմամբ, սակայն հասունացել է հայերեն նոր համապարփակ բազմահատորյա հանրագիտարանի հրատարակության անհրաժեշտությունը: Հիշեցնենք, որ Հայկական սովետական հանրագիտարանը հրատարակվել է 12+1 հատորով՝ 1974-1987 թթ.:

Վերջին տարիներին, ինչպես արդեն նշվել է, էական աշխատանքներ են կատարվել հայ մատենագրության և դասական գրականության, ընդհանրապես՝ գրադարանային ռեսուրսների թվայնացման ասպարեզում, որտեղ մեծ դեր ունի ՀՀ ԳԱԱ հիմնարար գրադարանը: Հայագիտության զարգացման արդյունավետության, ձեռագրերի և արխիվային վավերագրերի պահպանության հեռանկարների տեսակետից Մատենադարանի առաջնահերթություններից են դարձել ձեռագիր և տպագիր ժառանգության թվայնացման

աշխատանքները: 2007 թ. ստեղծված թվայնացման և համացանցային կայք-էջի բաժինը օրեցօր մեծացնում է ձեռագրերի թվային պատճենների շտեմարանը: Սակայն կատարվածը դեռևս սկիզբն է և հարկ է շարունակել հայ մատենագրության վավերագրերի, պատմագիտական, գեղարվեստական, գիտական գրականության, արխիվային նյութերի, բառարանագրական հուշարձանների թվային գրադարանների (էլեկտրոնային ռեսուրսների) ստեղծման խիստ կարևոր աշխատանքը:

2015 թ. նշվելու է Հայոց ցեղասպանության 100 տարին, ուստի անհրաժեշտ է ոչ միայն հուժկու հակահարված հասցնել ցեղասպանությունը ժխտելու փորձերին, այլև շարունակել խոր և բազմակողմանի ուսումնասիրել այն, ընդլայնել հետազոտության արդյունքների և թուրքական կառավարության կողմից իրականացված ցեղասպանության քաղաքականությունն ապացուցող փաստերի հրատարակությունը օտար լեզուներով, գնահատել ցեղասպանության հետևանքով հայ ժողովրդի կրած ժողովրդագրական, նյութական, բարոյաքաղաքական, մտավոր ու նյութական մշակույթի կորուստները՝ ապագայում փոխհատուցում պահանջելու ակնկալիքներով:

Շարունակում են օրախնդիր մնալ հայագիտական կենտրոնների համար երիտասարդ մասնագետների պատրաստման, գիտական թարգմանության արդիական դպրոցի ստեղծման, հայագիտական հաստատությունների նյութատեխնիկական ապահովվածության մակարդակի արդիականացման, հայագետ-հետազոտողների աշխատանքային կյանքի որակի բարձրացման խնդիրները:

Դիտարկենք երկու մեթոդաբանական խնդիր ևս: Ընդունված է, որ հայագիտությունը՝ որպես գիտական ուղղություն, առաջացել է XVIII դ. սկզբին՝ Մխիթարյան միաբանության արժեքավոր հետազոտությունների շնորհիվ և բուռն զարգացում ապրել XIX–XX դդ. ընթացքում: Անշուշտ, նշված ուղղության ստեղծման համար ամուր հիմք է հանդիսացել նախընթաց դարերի ընթացքում հայ պատմիչների և հայ ու օտարազգի այլ մտածողների թողած վիթխարի ժառանգությունը: Կա նաև ուշադրության արժանի տեսակետ, ըստ որի հայագիտությունը՝ որպես գիտական ուղղություն, ձևավորվել է V դ. և առաջին հայագետները Մեսրոպ Մաշտոցն ու Մովսես Խորենացին են²:

Այս տեսակետը կարող է խոցելի թվալ հնագույն ժամանակներում գիտական հետազոտությունների մեթոդաբանության անկատար լինելու պատճառաբանությամբ: Միաժամանակ գրեթե անվիճելի է այն դրույթը, որ հագիվ թե հնարավոր է առանց լուրջ գիտական պրպտումների ստեղծել այբուբեն, շարադրել մի ժողովրդի պատմություն, որը միջազգային ճանաչում է ստացել:

Հարկ է նաև հաշվի առնել, որ Մխիթարյաններն ունեցել են գործունեության երկու հայտնի ուղղություն.

– արժևորելով նախընթաց դարերի ընթացքում ստեղծված մշակութային ժառանգությունը ոչ միայն որպես սկզբնաղբյուր, այլև գիտամշակութային որոշակի արժեք ներկայացնող, նախապատրաստել և հրատարակել են հայ պատմիչների երկերի քննական բնագրերը, համաշխարհային և հայ

2 Տե՛ս Սարգսյան–Կառվալյան Ս. Ա., 2013, 68:

դասականների աշխատանքները,

– հրապարակել են ինքնուրույն պատմաբանասիրական, աշխարհագրական, բառարանագիտական արժեքավոր աշխատություններ:

Անդրադառնալով հայագիտության՝ որպես գիտական ուղղության, զարգացման փուլերի բնութագրության խնդրին՝ նշենք, որ մինչև այժմ հայտնի է մի պարբերացում, այն է՝ նախասովետական և սովետական³:

Բնականաբար, նման տեսակետն այսօր ընդունելի չէ: Քննարկման արժանի է հայագիտության զարգացման փուլերի հետևյալ տարբերակը.

I փուլ՝ V–IX դդ. (ոսկեդար և դրան հաջորդող ժամանակաշրջան),

II փուլ՝ X–XVII դդ. (հայագիտության բուռն զարգացման և ներուժի պահպանության ժամանակաշրջան),

III փուլ՝ XVIII–XIX դդ. (հայագիտության զարգացում եվրոպական երկրներում, Ռուսաստանում, Օսմանյան կայսրությունում, Հնդկաստանում գտնվող կենտրոններում, ինչպես նաև Շուշիում և Էջմիածնում գործող հայագիտական օջախներում),

IV փուլ՝ XX–XXI դդ. (հայագիտության վերելքը Հայաստանում և զարգացման ընթացքի պահպանումը արևմտյան երկրներում ու Մերձավոր Արևելքի հայաշատ շրջաններում գործող հայագիտական կենտրոններում):

3 Տե՛ս Հայկական սովետական հանրագիտարան, 1980, հ. 6, 130:

THE SECOND INTERNATIONAL CONGRESS OF ARMENIAN STUDIES

YURI M. SUVARYAN

*Academician of NAS of the Republic of Armenia,
Academician-Secretary of the Division of Armenology
and Social Sciences of NAS RA
suvaryan@sci.am*

ARMENIAN STUDIES IN ARMENIA: THE CURRENT STATUS AND PROBLEMS OF DEVELOPMENT

1. ARMENIAN STUDIES AS THE SUPREME PRIORITY OF NATIONAL SCHOLARSHIP FOR THE STATE OF ARMENIA

More than 10 years have passed since the first International Assembly on Armenian Studies was convened in Yerevan by the RA Academy of Sciences and the State University of Yerevan on September 15–20, 2003. The Assembly was an important event for highlighting and evaluating the development of Armenian Studies as an historical process, consolidating the domestic and foreign scholarly potentials, as well as securing their unhindered interaction in the future. In the meantime, the Assembly underscored the need for establishing a foundation for financing the programs of Armenian Studies, a foundation for a multi-lingual scholarly publication, as well as instituting an International Center for Armenian studies within the framework of a further development of this scientific discipline.

Regarding Armenian Studies as the supreme type of national scholarship, there have been several recently adopted decisions aimed at an essential development of this scholarly discipline.

The RA Government No.1 Protocol Resolution as of January 12, 2012 established the concept of “Developing the Armenian Studies” and the “Strategy for Developing the domain of Armenian Studies in the Armenian Republic” as well as formulated the timetable for implementing the arrangements in the domain of Armenian Studies in Armenian Republic for 2012–2025.

The 1638-A decision of RA Government on December 6, 2012 established an all-Armenian foundation for Armenological research to the amount of 50 million drams to be financed from the budget.

to provide a regulation for the systematic arrangement of Armenian Studies a board for Armenian Studies has been established chaired by the RA Prime Minister consisting of Armenian scholars and notable public figures.

the NAS RA Presidium and the Board of Trustees of the Foundation determined

to establish a publication of a multi-lingual International scholarly journal under the name of “Banber Haiagitutyan” (Journal of Armenian Studies).

By the decision of NAS RA, the membership of the International Board for Armenian Research has been established including renowned scholars of Armenian Studies, based both in the Home Country and abroad.

2. THE UNDERSTRUCTURE AND THE CAPABILITIES OF ARMENIAN STUDIES IN ARMENIA

The understructure of Armenian Studies in Armenia started to acquire its contemporary outline with the establishment of Yerevan State University (1919), the Echmiadzin institution of cultural and historical research (1921), and the Institutes of science and fine arts (1925). That was subsequently followed by bringing about other establishments of science and education, while a strong impact facilitating the development of Armenian Studies was rendered by establishing the Armenian Academy of Sciences in 1943 and the State-controlled Sb. M. Mashtots Matenadaran, a Depository of Ancient Manuscripts in 1959.

The three pillars of developing the subject of Armenian Studies are: The RA Academy of Sciences, the State University of Yerevan, the Matenadaran. Within the NAS RA Department of Armenian Studies and the humanitarian subjects there are 9 operational research institutes, the Shirak Center of Armenian Studies, and the Publishing House of the Armenian Encyclopedia (see the drawing).

At Yerevan University on the basis of a long-standing Center of Armenian Studies there is a recently established Institute of Armenian Research, also working for the development of Armenian Studies are 17 very experienced Armenian Research-oriented Chairs. The thematically oriented sections of Matenadaran have been augmented to the number of 9.

Let us consider certain indications (Tables 1–5) of the three mentioned institutions, as well as the activities of the philological and historical faculties of Kh. Abovian Armenian State Pedagogical University, characterizing their capabilities.

MODERN SUBSTRUCTURE OF ARMENIAN STUDIES

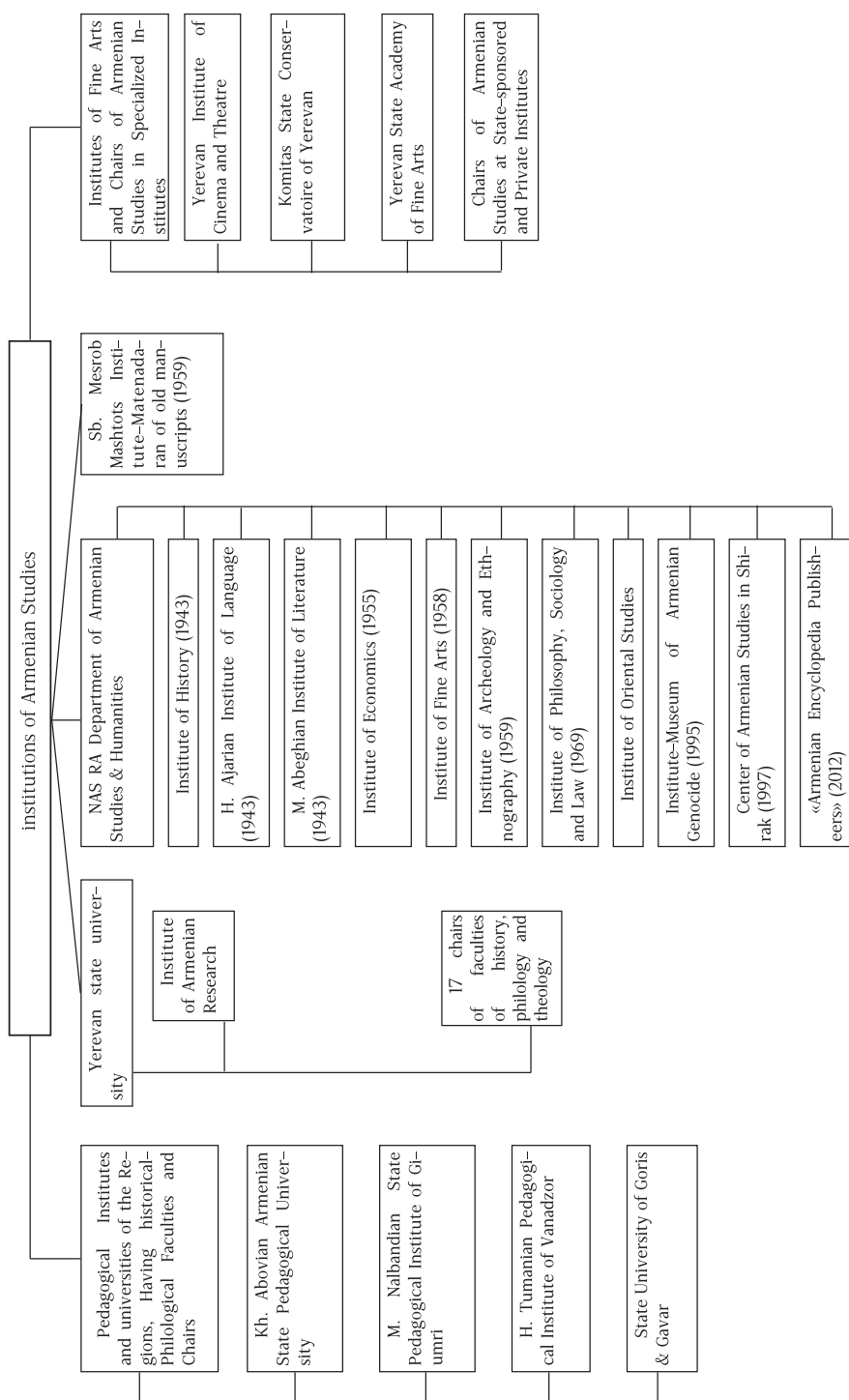

Table 1

THE NUMBER OF SCIENTISTS AT INSTITUTIONS OF ARMENIAN STUDIES IN 2012

Institution of Armenian Studies	Total Number of Scientists	Including			
		Full Members of Academy	Corresponding Members of the Academy	Doctors of Sciences	Candidates of Sciences
1.The NAS RA Institutes & Other Establishments	587	7	14	100	304
2. Yerevan State University	219	--	1	61	157
3. Matenadaran	116	1	--	13	36
4. Armenian State Pedagogical Institute	78	--	1	15	51

Table 2

FINANCIAL RESOURCES OF ARMENIAN RESEARCH INSTITUTIONS IN 2012

Entities of Armenian Studies	Total Financial Resources, mln tons	Including				
		Base Funding	Programs for Dram-based Grants	Targeted Programmed Financing	Funding Using the Program of Preserving the National Program	Altrnativ Sources
1.NAS RA Institutes & Other Entities	1032,1	824,8	46,0	33,1	82,2	---
2. Yerevan State University	72,9	35,2	19,9	--	--	17,8
3. Matenadaran	172,1	151,0	--	21,1	--	--
4. Armenian State Pedagog. Inst.	--	--	--	--	--	--

It is to be noted that only the Institutes of Armenian Research sections of NAS Ra the “the applied research programs having the basic and most important significance” (base-related) received 22.3 percent of the total amount of NAS’s funding

Table 3

THE TOTAL AMOUNT OF SCIENTIFIC PUBLICATIONS IN 2012

Armenian Research Institutes	Books		Textbooks & Manuals	Articles		Thesi	
	Domesti-cally	Abroad		Domesti-cally	Abroad	Domesti-cally	Abroad
1.NAS RA Institutes & Other Entities	104	5	2	713	143	68	30
2. Yerevan State University	30	--	22	177	69	--	--
3. Matenadaran	13	2	--	11	8	--	--
4. Armenian State Pedagog. Inst.	6	--	5	182	--	--	--

The section of Armenian studies is responsible for more than 90 percent books published in the NAS RA system, about 56 percent of scientific articles, and 20–28 percent of publications outside the country within the NAS RA system the total number of scientists in the scientific institutions of the Armenian Studies section the specific weight of scientists is about 24 percent, 1,7 percentage points above the specific weight of financing, however more than twice below the average indications of scientific publications, which shows a comparatively higher productivity of research efforts.

Table 4

MANPOWER DEVELOPMENT (TOTAL NUMBERS, 2012)

Institutions of Armenian Studies	MA Course Students	Post-Graduate Students	Doctoral Candidates	Seekers for Scientific Degrees
1. NAS RA Institutes & Other Entities	156	52	-	120
2. Yerevan State University	308	18	8	14
3. Matenadaran	--	7	--	--
4. Armenian State Pedagog. Inst.	55	2	3	23
Total	519	79	11	157

The Institutions of Armenian Studies are operational in all types of manpower development enabling the training of highly skilled scientists of Armenian Studies and supplying the young scientists to the relevant structures.

Table 5

AVAILABILITY OF TECHNICAL EQUIPMENT AT THE ARMENIAN INSTITUTIONS OF ARMENIAN STUDY

Institutions of Armenian Studies	Availability of Computers (pcs)	Availability of Inner Computer Network (yes, no)	Electronic Storage		Availability of Electronic Card Files	Availability of an Armenian Study Site (yes, no)
			Digitized (pages)	Subscriptions (enumerate libraries, publishers)		
1. NAS RA - Institutes - Fundamental Library	66	no(5), yes(2)	no	---	yes	yes (5), no (3)
	12	yes	905604	8	yes	yes
2. Yerevan St. University	66	yes	345400	6	Yes	yes
3. Matenadaran	40	yes	1240	6	No	yes
4. Arm. St. Ped. University	8	no	--	--	No	no

It is to be noted that the last years have seen a raised technological level of the Armenian research institutions, which is corroborated by the creation of electronic storage facilities and sites as well as by the techniques of their operations.

Publication is made of scholarly journals oriented mainly to Armenian research. The periodical ‘«Պատմաբանասիրական հանդես» has been published since 1958. It is currently published 3 times a year. The Journal of Social Sciences”, NAS RA founded in 1940 is published 3 times a year now.

The “Banber Matenadarani” (Herald of Matenadaran) is an on-going publication, started in the Soviet Union as a government-controlled “Collection of Scientific Materials” (1940–1956).

In 1967 publication was started of “Herald of Yerevan University”, a predominantly Armenological publication.

The official monthly journal “Echmiadzin” of the All-Armenian Catholicosate has been published for over six decades.

The first issue of the five-language scholarly Journal “Banber Hayagitutian” has been published.

Within the last few years the International scholarly interaction has been greatly activated. Particularly extended is the geographic disposition of archaeological and ethnographic institutions and their associations enable joint work and corporate results with collegiate companies in France, Germany, Italy, US, Australia and Japan. Links between the Institutes of Oriental Studies, Historical Research, Studies of Fine Arts and the Shirak Center of Armenian Studies are being extended very rapidly.

Matenadaran has signed 15 agreements with foreign colleagues, Yerevan University with 3, all of them being associated through joint research projects.

The International scientific cooperation is indicated by taking part in International scientific assemblies, joint scientific publications. In 2012, in particular, the Armenian Research scientists of NAS RA took part in 58 scientific assemblies, Yerevan University 34, and Matenadaran 30.

It can be drawn from what has been presented that Armenia’s Armenian Study structures are quite substantial, although their need for their expansion and upgrading is beyond doubt.

3. THE FUNDAMENTAL ACHIEVEMENTS OF ARMENIAN STUDIES.

The preferred directions of research are: systematic research of the history of Armenian Nation, archeology, ethnography, ethnosociology, folklore, anthropology, epigraphy, the history of the Near East, the Middle East, the Caucasus, the countries and nations of East Asia, as well as their interrelations, the Armenian Language, Armenian literature, Armenian Economic Development and present-day problems, philosophy, and the History of Armenian Arts, philosophy and methodology of science, legal and political history of Armenia, architecture and

applied arts, the basic theoretical principles of national music and theater.

The Mission of Historical knowledge the equilateral research of the history of the Armenian Nation from the ancient to modern times.

Historical Research has been developing along the following lines,

old and medieval history of Armenia,

source studies,

the Armenian liberation movements, the history of relations, Armenian-Russian and others,

the history of Armenian colonies,

the history of the Armenian State of Kilikia,

The research efforts resulted in multiple valuable books from the series “Foreign Sources on Armenia and the Armenians” and a generalizing work “History of the Armenian Nation” (1967–1984) that has merited the State Prize.

The post-Soviet period has added to those concepts,

a unilateral approach to the study of the ancient historical forms of statehood,

research of Armenian-Byzantine relations,

History and ethnography of the regions of Armenia

Coverage of the Armenian Question and the problems of the Armenian Genocide, publication of documentary collections stating the facts of the Armenian Genocide in German, Russian and other languages.

The newly acquired historic information exempt from Soviet ideological limitations shall be published in the new academic issue “Armenian History” (4 volumes in 2 books each).

published in 2010 was Book One of Volume 3 (mid – 17th c. to 1900) and Book One of Volume 4 (1918–1945).

Also being published is the «Հայոց պատմության հարցեր» (The problems of the History of Armenia (a collection of scientific articles)), 13 volumes have seen the light.

Matenadaran has published 7 of the planned 35 volumes of the “Master List of Armenian Manuscripts” An on-going publication is the series of «Մատենագիրք Հայոց» (Armenian Historians) (16 volumes have been published, highlighting the bibliographic heritage of 5th to 11th centuries.

Archeology

In the realm of Archeology serious results have been achieved in the Study of Man and in the formation processes of early agricultural societies, as well as in the historical and cultural research of ancient and Medieval Armenia.

For the discovery of the bronze-iron age archaeological cultures in Ancient Armenia, and the elucidation of characteristics of social development of the mountainous world of special significance are the excavations done by the Institute of Archeology and Ethnography, research of the Karmir-blur pre-Urartian materials, as well as the study of artefacts from Irahovit, Metsamor, Haridj, Aigevan, Mokhrablur, Horom, Gegharot, Agarak. The integral description of the Iron-Bronze age Armenian culture and the formation of its systematic presentation in terms of historic periodization have become possible by virtue of important data

from excavated burial grounds at different places of Armenia (Lori Bert, Ljashen, Oshakan, Karashamb, Talin, Tsaghkalanj, Horom, Siunik, et al.)

Studies have been done of the Hellenistic artefacts of the Kingdom of Van, vast antique Medieval residential areas, the Armenian Capital Cities, Medieval monasterial compounds (Vahanavank, Khanshi Vank, Marmashen, Oushi, Harij, Ak-hori, Aghitow, Handabert, Tsakhats Kar, Tegheniats, et al.).

Along with different universities and scientific centers of US, France, Germany, Italy, Belgium, Austria Archaeological research has been conducted in different regions of Armenia, enabling a complete updating to be made to the study of ancient historical and cultural sources in the Armenian Highlands and Western Asia.

Collected, decoded and interpreted were hundreds of rock paintings in Armenian Highlands and colonies.

In the domains of Archeology and Rock Painting the results of scientific research have been duly presented in the bibliographies “Archaeological Excavations in Armenia”, “The Archaeological Relics of Armenia”, “Rock Paintings in Armenia” and multiple monographs.

Ethnography

Many basic studies have been done in the domain of ethnography, particularly with regard to the Armenian material and spiritual culture, in the individual ethno-historical areas, as well as in the theoretical and methodological problems of ethnography.

The greatest success of the last years, integrating both the traditional and modern achievements of Armenian Ethnography is “The Fathers” publication in Russian (Moscow), which makes a high-level scientific presentation of all basic Armenian cultural legacy, and is an important step along the way of socializing and internationalizing the Armenian cultural traditions.

Ethnographic research has been described by the Institute of Archeology and Ethnography in a 26-volume bibliographic publication “The Armenian Ethnography and Folklore as well as in multiple books.

Oriental Studies

Specialists in Turkic Studies have concentrated their efforts on Ottoman Empire and the history of Turkish Republic, its domestic and foreign policies, social and economic situation, ideological trends and other key issues. A special place was set aside for the study of the Genocide of the Armenian Nation perpetrated by the Turkish authorities following a specially designed program.

In the domain of Arabic Studies research was directed at the National Liberation movements of the Arab countries, ways of socio-political and spiritual and cultural development, history of political relationships between the Arab countries and between the Arabs and the Armenians, the role of Islam and the life of Armenians inside Arab communities.

In the domain of Iranian Studies research was done with regard to the history of Iran, its domestic and foreign policies, Iranian literature, as well as the historical and cultural relationships between Iran and Armenia.

Research has been done on the Armenian–Albanian (Aluanian) relations, the political and religious relations between Armenia and Byzantium and the Armenian–Georgian historical relations.

For the Independent Armenia the study of relations with the foremost countries of the East–Asian political arena: India, China, and Japan, has become very significant.

The research results have been published in differing Orientalistic collections: “The Countries and Nations of the Near and Middle East” (28 volumes already published), “The Turkish and Ottoman Studies” (8 volumes published), “The Near East”, “The Caucasus and Byzantia” (6 volumes published), “The Old East” (5 volumes published), “East–Asian Research” (2 volumes published), “Eurasia Today” (2 volumes published).

Linguistics

The Armenian linguists have dealt with and continue to deal with the fundamental problems of the Armenian language, particularly with its structure and functioning, the study of its history and comparative grammar, in the last few years a closer scrutiny having been made of the Eastern and Western Armenian focusing upon streamlining the literary language, terminological adjustment, problems of teaching the language, creating etimological, bilingual and dialect and terminological vocabularies; certain assignments are being carried out aimed at applying computerized methods of linguistic research associated with applied problems of psychological and computational linguistics.

An original review of the the contemporary Armenian language and its grammar and functionality is presented in a three-volume Academic edition of «Ժամանակակից հայոց լեզու» (The Contemporary Armenian Language).

A substantial work is being done in the fields of general and comparative linguistics.

Within the framework of the historical and philological research studies have been carried out of word stocks of Old, Middle and Modern Armenian, their functional features and semantic strata. The original review of those historical descriptions with regard to sounds, declinations, verbal systems and word combinations have been presented in a double-volume publication «Հայերենի պատմական քերականություն» (Historical Grammar of the Armenian Language).

A substantial work has been done with regard to the study of the Armenian dialects. Publication has been made of dialect-related books, principles have been elaborated of phonetics, typology and multifeatured classifications.

In 1962 H. Ajaryan Institute of the Language compiled and published the Authors’ vocabularies. Publications have been made of vocabularies of individual authors in Old Armenian (Grabar), more than 40 volumes (2007, T. Metsupytsu, two volumes), 2011–2013: «Գիրք հարցմանցի» by G. Tatevatsi (vv. I–IV), Vocabularies); Awaiting publication is Մ. Կաղանկատուացու «Պատմութիւն Աղուանից աշխարհի», «Պատմութիւն Հայոց» (Armenian History) by K. Gandzaketsi, electronic vocabularies of “Armenian History” by Oukhtanes Episkopos.

Literary Studies

Being among the founding fathers of the Academy of Sciences, Manouk Abeghian laid a foundation of the academic studies of the Armenian literature in his two volumes of “History of Ancient Armenian Literature”. The genre-related system of Medieval Armenian Literature has undergone a comprehensive study. In the 1950-s the interest to the Medieval Armenian Poetry was at its highest. Individual books were dedicated to the study of the Armenian classics. Manouk Abeghian Literary Institute published a five-volume work “History of New Armenian Literature (1962–1979) and a two volume “History of Armenian Literary Criticism” which are the ultimate standards.

Special attention was focused on publishing the modern literature and the current literary life starting from the late 1910-s.

Editorial work is being done with regard to the study of diaspora literary history to publish a three-volume the “Encyclopedia of the Diaspora Literature”.

A number of theoretical problems is being scrutinized concerning individual features of national literature within the context of the International literary process.

The Institute of Literature, since the inception years started publishing arrays of classical volumes in academic collections.

Folklore

Research of the Armenian folklore is mostly realized along the following trends: the gathering of folklore, compilation of folklore originals, taking notes of folklore stories, research studies and publication. The history of folklore recording and research, the study of the folkloristic fiction borrowings, the study of folkloristic textology and the relevant tasks, the gathering and research of the Genocide eyewitness testimony as well as the gathering of related songs in Turkish. By virtue of gathering the integral originals of individual folklore genres and the work done in the direction of research composition and publication has become possible of traditional discourses, as well as of the synthesized originals “Armenian Folk Riddles”, “Armenian Magic and Folk Prayers”, “Armenian Folk Combat and Soldiers’ Songs”, “Armenian Folk Lullaby and Children’s Songs”, “Armenian folk Epic and Historical Vocal Folklore”.

Philosophy

Research in the domain of Armenian History of Philosophy enabled the discoveries to be made of renowned Armenian thinkers, (Eznik Koghbatsi, David Anghaght, Anania Shirakatsi, Grigor Magistros, Hovhannes Sarkavag, Vagram Rabuni, Grigor Tatevatsi, Hovhan Vorotnetsi, Simeon Jughaetsi, Stepanos Lehatsi, et al.), their places and ideological legacy in the historical context of philosophy and culture. Presentation has been made of a completely new outlook of the history of Armenian philosophy since the Antiquity up until the 18th century.

Research has also been done of the general problems of philosophy, particularly in the realm of logic. A multi-logical concept has been suggested, with a special focus being centered on the traditional formal logic and the mathematical logic, the principle of linguistic complementarity has been formulated.

One of the principal trends of the Institute of Philosophy, Sociology and Law

is the philosophy and methodology of science. In the 1960–70-s there was a transition from the epistemology of traditional general tasking towards the domain of scientific philosophy, methodology and logic, thus bringing to widespread recognition the Armenian school of scientific knowledge with its logical solutions of philosophical problems.

In the domain of fine arts research has been done of the essential concept of beauty, of the subject of arts and its main problems, with a bias towards the study of national consciousness and its esthetic manifestations.

In the domain of social philosophy research has been done of the problems of labor, engineering, and the progress of science and technology.

Sociology

In 1988, after the disastrous earthquake of Spitak, there came about the disaster sociology as a new trend in sociological research which was one and only in the Former Soviet Union. Another research effort developed towards the sociology of migrants and refugees, family, the sociology of youth and children, as well as ethnosociology.

Law

In the legal domain research is dedicated to legal history and legal relics, Armenian Statehood, as well as legal formulation of theoretical and environmental legal support and protection problems.

Architecture and Fine Arts

In the domain of history and theory of Architecture one of the most important achievements is the scientific substantiation of the need for restoration of the pagan temple in Garni.

By virtue of an agreement between the Institute of Fine Arts, the Architectural Group of Milan Polytechnic and the “Center for the Study of Armenian Culture” in Venice, 23 issues of the series “Armenian Architectural Documentaries” were published in Italian, Armenian and English in Milan, 1968–1998, presenting the most treasured specimen of the Armenian construction art to the International Community. The 6-volume work “History of Armenian Architecture” is a landmark phenomenon. In 1996–2004 three volumes were published, the next books are ready for publication.

Applied Arts

In the domain of Applied Arts monographs have been written on the subjects of the Kilikia, Gladzor, Vaspurakan, Artsakh, the Crimea Miniature Art Schools, the scales of the Medieval Armenian Applied Art research have been expanded, the legacy of renowned Miniature florid-style artists Toros Roslin, Sargis Pitsak, Hakob Jughhaetsi, et al. were subjected to detailed analysis, research has been done to Armenian ornamentation, frescos, sculpture, cross-stones, problems of comparative studies of some Architectural and Applied Artistic domains. The fundamental research results of generalizing the most significant stages of the Armenian Applied Art and its historical development is described in the collective publications “Ічеркипо истории армянского изобразительного искусства” (Essays on History of Armenian Fine Arts) and «Հայ արվեստի պատմությունը» (History of

Armenian Art), the latter having been awarded the Armenian State Prize in 2009.

A fecund road has been left behind by the Armenian Theatrical Studies, from gathering the factual material to artistic research and generalizations, from monographic compositions to the theoretical studies and history of Theater. The knowledge of the History of Armenian Theater has been sorted out and integrated for the period since the Antiquity to the mid – 20th century.

Certain progress has been made by Movie Research. Published works focused their attention both on creative achievements of outstanding personalities of the Armenian film Industry, as well as on the historical development of National Cinematic Art.

The Armenian musical development has proceeded in three principal ways: the history and theory of Armenian music preparation and publication of the compositions of Armenian classical music musical folklore.

4. THE PRINCIPAL PROBLEMS OF ARMENIAN STUDIES SUBJECT TO BE RESOLVED

Armenian Studies as a system of sciences about the intellectual and material culture of the Armenian Nation has specific familiar problems and regular features of development which can be classified into two major groups improving national security and consolidating national statehood. Therefore for this scientific trend to be developed in parallel to the International science, to facilitate the progress of human civilization, it is important to expand and activate the applied and political subject of Armenian Studies in at least two directions as follows:

Protection of our history and culture from the state-arranged falsifications and substitutions pursuing familiar purposes. With this purpose it is necessary to publish translations of valuable significant pieces of our history and culture. Resolution of this problem should be facilitated by the newly established scholarly journal «Բանբեր հայագիտության» (Journal of Armenian Studies), the Foundation for Armenian Studies and the WEB sites of Yerevan State University and its affiliated institute of Armenian Studies, as well as by other hard-copy and electronic publications. For those and other scientific applications, the essential thing is activation of International cooperation and a growing number of references in International publications. Our strategy must be an orderly supply of information to the civilized International community on the rich history and informative and original culture of the Armenian Nation, for urgent development and reinforcement of the Armenian Statehood, to activate scientific research and top-level expertise in political knowledge, sociology, international relations, statesmanship, administrative and political law, rather than to respond to individual cases of falsification.

It remains on the agenda within the framework of developing the historical knowledge to publish the single-volume “Armenian History” in foreign languages, restructuring the problems of national importance to achieve a new elucidation

exempt from the shackles of former ideology so as to resolve the contentious issues scientifically and with regard to the National Interests,

Incidentally, the need to review the ideological limitations of the Soviet Regime prompted the reformulation of scientific ideas and new elucidation of phenomena also relating to literature, fine arts, philosophy and the history of Armenian social thinking. It is important to emphasize that the relevant experts in the named fields as has already been mentioned, do essential work, but it has to be expanded.

An extremely essential problem is stipulating the linguistic activation to merge Western and Eastern Armenian languages, adjustment of the language, scientific processing of the problems of modern terminology, rich legacy of dialects, and comparativism.

Despite significant achievements of Archeology, Ethnography and Folklore, it is important to geographically expand them to include the areas of Artsakh and other historical Armenian places and the Diaspora.

Published in 2012 was a 1164-page encyclopedia «Հայաստան» (Armenia), which after declaring Independence of RA and RNK is the first complete encyclopedic publication covering Armeniana History, science, economy, culture, however the time has come to publish a multi-volume Encyclopedia in Armenian. It is to be reminded that the Soviet Armenian Encyclopedia was published in 12 + 1 volumes in 1974–1987.

In the last years, as has already been noted, essential work has been done with the Armenian bibliography and Classical Literature, in fact with the general library resources in the way of digitalization, the main role being played by the Fundamental Library of NAS RA. From the point of view of efficient development of Armenian Studies and prospective preservation of manuscripts and archival documents the foremost priority falls upon the manuscripts and printed legacy of Matenadaran. The collection of manuscripts on the sites has been steadily growing from day to day since 2007. However, that is only the beginning, the digitalization of Armenian manuscripts has to be continued to establish electronic libraries specializing in Armenian bibliography, History, Fine Arts, Scientific Literature, Archival Materials and Dictionaries.

The 100 Anniversary of the Armenian Genocide will be observed in 2015, which means that it is needed to deal a mighty blow against the attempts to deny genocide, by deepening its study, expanding the investigation of results as well as publishing the facts about the Turkish government's genocide policies in foreign languages, make assessments of the losses incurred by the Armenian Nation in terms of population and spiritual resources, losses in material and intellectual culture, with an intent to claim compensation in the future.

The following problems are still waiting to be resolved: training of young specialists for Centers of Armenian Studies, instituting a contemporary school of scientific translation, upgrading the technical capabilities of the Armenian Research Institutions, raising the quality of life and operational environment of the Armenian Research staff.

Let us consider two more methodological problems: A generally accepted viewpoint is that Armenian Studies as a scholarly trend came about in the early 18th century by virtue of the valuable research by the Mechitarists, and was explosively developed during the 19th–20th centuries. It is quite certain that the solid support for that subject had been afforded by the preceding centuries and their enormous legacy left by the Armenian and aliens. There is yet another forceful viewpoint suggesting that Armenian Studies as a school of thought were started in the 5th century by the pioneering Armenian Scholars Mesrop Mashtots and Movses Khorenatsi⁴.

This opinion may seem vulnerable due to the argument that in the old times the methods of research were not too efficient. At the same time, there is an almost irrefutable assumption that it is quite impossible to create an alphabet without serious research, or to lay down a history of a nation that would gain an international recognition. It is also to be considered that the Mekhitarists had two typical trends.

Estimating the cultural legacy created in the preceding centuries not only as the original source, but also as a cultural and cognitive value, they prepared and published the critical originals by the Armenian historians, the works by International and Armenian Classical Authors,

Published high-end autonomous historical, philological, geographic, lexicographic research works.

With regard to Armenian Studies as a scientific subject, as a task to characterize the development, it is to be noted that until now there has been one known periodization, that is Pre-Soviet and Soviet⁵.

Naturally, this viewpoint is unacceptable today. It is suggested to discuss the Armenian Studies within the aspect of their following development:

Stage 1 5th–9th cc. (the Golden Age and the subsequent period)

Stage 2 10th–17th cc. (the period of explosive development of Armenian Studies and the preservation of the potential),

Stage 3 18th–19th cc. (development of Armenian Studies in the centers of Europe, Russia, Turkey, India, as well as in the Centers of Armenian Studies in Shushi and Etchmiadzin),

Stage 4 20th–21st cc. (a rise in Armenian Studies in Armenia and the preservation of potential in countries of the West as well as in the established Armenian Centers of the Near East).

⁴ Մարգարյան-Կատվալյան Ս. Ա., 2013, 68:

⁵ Հայկական սովետական հանրագիտարան, 1980, հ. 6, 130:

ВТОРОЙ МЕЖДУНАРОДНЫЙ АРМеноВЕДЧЕСКИЙ КОНГРЕСС

ЮРИЙ М. СУВАРЯН
*Академик НАН РА,
Академик-секретарь Отделения арменоведения
и общественных наук НАН РА
suvaryan@sci.am*

СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ АРМеноВЕДЕНИЯ В РА

РЕЗЮМЕ

Рассматривая арменоведение как одно из важнейших направлений государственной политики, правительство РА определило стратегию развития арменоведения РА на 2012–2025 гг. Была утверждена “Концепция развития арменоведения”, основан международный журнал “Вестник арменоведения” «Բնիշխման հայագիտություն» (на 5 языках), учрежден Международный совет, координирующий арменоведческие исследования.

Субструктура арменоведческих исследований зиждится на трех столпах: это институты, находящиеся в ведении отделения арменоведения и общественных наук НАН РА, Ереванский Государственный Университет (гуманитарные факультеты и арменоведческие центры), Институт древних рукописей имени Маштоца (Матенадаран), а также Педагогический университет и творческие вузы, (в том числе Государственные университеты городов Гавара и Гориса, арменоведческие кафедры отраслевых вузов). Сотрудники трех из указанных выше крупных учреждений опубликовали в 2012 году 147 монографий, из них 7 за границей, 24 учебника, 911 статей (220 за рубежом). В настоящее время заметно поднялся уровень технического оснащения арменоведческих заведений, что подтверждается созданием электронных баз данных, картотек и сайтов, и их оптимальным использованием.

В настоящее время издается 6 широко известных научных журналов.

Приоритетными направлениями дальнейших исследований должно быть комплексное изучение истории армянского народа, археологии, этнографии, этносоциологии, фольклора, антропологии, эпиграфики, армянского языка, литературоведения, особого внимания требуют история и современные проблемы экономики, философской и эстетической мысли, основополагающие вопросы теории и истории права, политической мысли, архитектуры, из-

образительного искусства, национальной музыки и театра, истории соседних стран и народов, и их взаимоотношений. По этим вопросам есть ценные исследования, многие из которых получили международное признание.

На данном этапе очень важно наряду с фундаментальными арменоведческими исследованиями уделять самое большое внимание развитию прикладного и фундаментального арменоведения, активизации языковой политики, расширению географии изучения археологии, этнографии и фольклора, работе по оцифровке документов армянской литературы, архивных исторических и лексикографических материалов.

ՄԱՏԵՆԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ

Սարգսյան-Կատվայան Ս. Ա., – Հայագիտության ձևավորման ժամանակի և հիմնախնդիրների հարցի շուրջ, Երևան, 2013:

Հայկական սովետական հանրագիտարան, – հ. 6, Երևան, 1980: